

Axplock ur Nyköpings flora

HANS RYDBERG

Precis som varje skog har sin egen flora, har också varje stad sin egen botaniska särart. Det finns rika städer, det finns fattiga städer. Exempel på botaniskt rika städer är Stockholm, Strängnäs, Södertälje och Nyköping, till de fattiga hör Trosa, Flen och Torshälla. Intermediära städer, om uttrycket tillåts, är Katrineholm, Mariefred och Eskilstuna. En av de sörmländska pärlorna ur botaniskt hänseende är Nyköping. Under årens lopp har jag vid skilda tillfällen fört anteckningar om stadens växter. Några omfattande inventeringar har det emellertid inte

blivit. Inte heller har jag haft några tankar på att ge ut någon stadsflora. Med avslutningen av fältarbetet för Sörmlandsfloran, gav jag mig under det gångna året dock tid till att göra en mer omfattande genomgång av stadens "gränder och torg", motsvarande 12 lunchexcursioner av vardera ca 1 timme, fördelade jämnt Över de olika stadsdelarna. Även om många delar ännu inte hunnit besökas, har bilden av stadens botaniska värden klarnat.

Kort historik

Akkumulerat genom åren framstår stadens flora som mycket intressant, vilket även äldre källor (Blom 1916, Arnell 1917, Samzelius 1884, Julin 1964) vittnar om. Från äldre herbarier finns ett omfattande material. Flitiga samlare som C. Indebetou, A. A. Lindström, H. Samzelius, E. Flodmark, S. Lindgren och C. Blom har avslöjat en lång rad för vår tid mer eller mindre främmande växter. Exempelvis kunde man vid bomullsspinneriet vid Perioden nära Kråkberget finna arter från andra kontinenter. Dessa arter blev sannolikt inte långlivade i sin nya miljö, men några hamnade på Riksmuseet under namn som *Chenopodium berlanderi*, *Eragrostis mexicana*, *Bromus willdenowii*, *Panicum fasciculatum* och *Amaranthus graecizans*. Andra arter, kända som vildväxande inom vårt land, har rapporterats från staden kring sekelskiftet och tidigare. Flera av dessa är idag försvunna eller akut hotade. Hit hör bl a *Marrubium vulgare* kransborre, *Nepeta cataria* kattmynta, *Anthemis cotula* kamomillkulla, *Bromus secalinus* råglösta, *Cuscuta epithimum* var. *trifolii* klöversnärja samt *Silene dichotoma* gaffelglim. Även om många växter försvunnit, har ett 50-tal arter nya för området antecknats. Flertalet av dessa borde ha uppmärksamats av någon av de flitiga samlarna, om de verkligen ingått i stadens flora kring sekelskiftet.

Stadens omgivningar

I närheten av Nyköping finns åtskilliga växtlokaler av särpräglad slag, en del beskrivna i litteraturen eller i stencilform (Brundin 1952, Lustig 1974, Pettersson 1962-71 m fl). Mest kända är kanske Lindbacke med sina torra gräsmarker och sin förekomst av *Euphrasia micrantha* ljungögontröst, Linudden med sin rikedom på näringskrävande lundväxter samt Labro ängar med bl a *Carex hartmanni* hartmanstarr, *Primula farinosa* majviva och *Taraxacum*-maskrosarter ur ett flertal s k naturliga sektioner. Labro ängar förevisades för deltagarna på Svenska Botaniska Föreningens botanikdagar år 1992.

I Nyköpingstrakten finns också Björshults avfallsanläggning med många förvildade eller på annat sätt hitförda växter, t ex *Echinochloa crus-galli* hönshirs, *Amaranthus retroflexus* svinamarant, *Onopordum acanthium* ulltistel, *Lavatera thuringiaca* gråmalva, *Setaria italica* kolvhirs, *Sinapis alba* vitsenap och *Carthamus tinctorius* safflor. Nämnas bör också stadens koloniträdgårdar, t ex Ängsstugans koloniområde nära Labro med t ex *Veronica polita* glansveronika, *Nepeta cataria* kattmynta, *Anthriscus cerefolium* dansk körvel och *Ammi majus* slöjsilja samt kolonilotterna vid Anderslund, strax väster om staden, där man hittar *Oxalis fontana* klöversyra i massor tillsammans med förrymda exemplar av t ex *Scorzonera hispanica* svartrot och *Echium plantagineum* blå snokört.

Sist men inte minst har vi kalkstråket öster om Nyköping och Sjösafjärden, där artrika vegetationstyper avlöser varandra utmed en flera kilometer lång strandsträcka. Här finns kalkklippor med *Melica ciliata* grusslok och *Cerastium brachypetalum* ragg-arv, hagmarker med *Listera ovata* tvåblad och *Orcbis mascula* S:t Pers nycklar, kalkfuktängar med *Herminium monorchis*, *Primula farinosa* och *Parnassia palustris* honungsblomster, majviva, slätterblomma samt kärrmarker med olika orkidéer, *Lathyrus palustris*, *Carex lepidocarpa* och *Sesleria caerulea* kärrvial, näbbstarr, älvväxing.

Vegetationen

Nyköping är med rätta en "grön stad". Längs stadens huvudnerv - Nyköpingsån - växer gott om ädla lövträd. Utmed den slingrande ån går vackra åpromenader, längs vilka naturliga brinkar växlar med utplanade ytor som planterats med buskar och färgglada perenner. I resten av Nyköping finns också parker, skogsbackar och andra grönstråk liksom en del bergklackar med värmeälskande örter och gräs. Flertalet av grönområdena bär en artfattig vegetation med lingon, blåbär och smalbladiga gräs. Inte desto mindre är de hemvist för arter som en gång

spridits från odling eller som startat sin expansion från någon hög av tippat trädgårdsavfall.

I stadens utkant löper också järnvägen med artrika biotoper som spårområden och banvallar. Från banvallen finns en obekräftad uppgift om gulvädd *Scabiosa ochroleuca*. Det verkar på beskrivningen sannolikt att det rörde sig om just denna växt, men beståndet är idag borta och någon närmare kontroll av uppgiften har därför inte kunnat göras.

Finns det då några skyddsvärda lokaler i staden? Nej, egentligen inte. Många av de nämnda växterna uppträder efemärt och kan ploppa upp på de mest oväntade platser. Det verkar som om det i staden finns en intressant fröbank av hög diversitet, som då den aktiveras - i ex genom en grävning - kan erbjuda ett flertal för botanisten sällsamma överraskningar. Bestånd av vissa perenner kan givetvis vara viktiga att bevara. Jag skänker då gärna min tanke till det mycket individuella och mäktiga beståndet av den stickiga *Dipsacus strigosus* i forsdimmorna vid Storhuskvarn.

Om inventeringen

Artförteckningen nedan omfattar i princip den urbana delen av Nyköping med stadsmiljön och intilliggande industrier samt i staden liggande parker och andra grönområden. Villaområdena kring centrum är bara ytligt studerade. Oviljan att marschera in oanmäld med stövlar, lupp, växtpress och kniv i privata villaträdgårdar bland lekande barn, solande nymfer och gläfsande vakthundar, har gjort att besöken stannat vid tomtgränserna. Och därutöver har sannoligen inte funnits mycket att hämta! Bara asfalt och stickande snår av berberis eller vresros! En enda gång tassade jag in i en obekant trädgård i tron att jag var fullständigt obehövad. Syftet var att närmare nagelfara en underlig Veronica som växte i kanten av en violrabatt. Husets ägare, en äldre herre med pionröd uppsyn, utnyttjade givet-

vis situationen och satte plötsligt fart på vattenspridaren som stod strategiskt placerad intill den blyga veronikan. Det var en solig sommardag och det kändes naturligtvis inte bra att behöva träda in på länsstyrelsen en kvart senare med byxor våta över grenen och längs det högra benet.

Om arterna

Antalet vildväxande arter fanerogamer i Nyköpings stad kan uppskattas till drygt femhundra. Om alla trädgårdsflyktingar inkluderas stiger siffran snabbt till nästan sexhundra. Och om sedan parkförvaltningens alla för offentligheten odlade träd, buskar och örter läggs till, kan sommarturisten räkna med att kunna stifta bekantskap med kanske tusentalet kärlväxter. I artförteckningen som följer nedan kan av utrymmesskäl bara en mindre del av dessa tas upp. Tonvikten har här lagts på arter som karaktäriserar tätortsmiljön och som inte förekommer allmänt i kulturskapade biotoper i jordbrukslandskapet. Många av arterna är sällsynta och intressanta för botanister, varför en rundtur i Nyköping någon gång under vegetationsperioden är att varmt rekommendera.

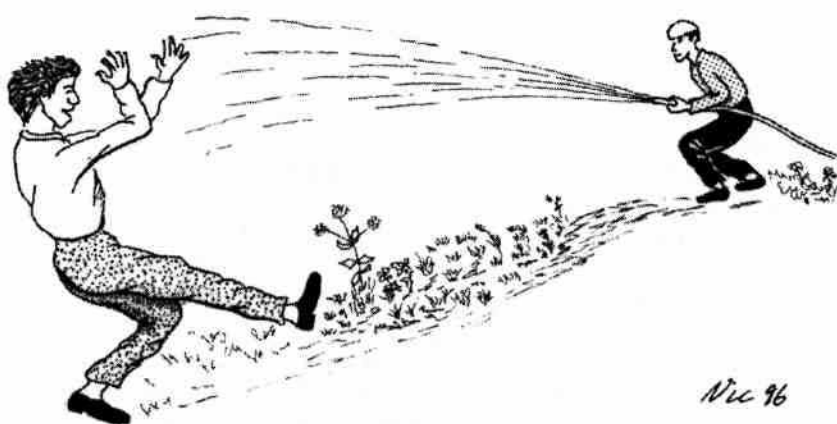
Efter många fynduppgifter står ff (= första fynd) och ett årtal, t ex ff 1886. Denna uppgift syftar i regel på en uppgift från något offentligt herbarium. Uppgiften innebär inte att arten funnits kontinuerligt i Nyköping under perioden mellan tidigaste och nutida fynd. För vissa arter har säkert så varit fallet, medan det för andra rört sig om ett antal återetableringar.

Artlista - Nyköping

Acorus calamus (kalmus) - flerst i ån (187, HEW, HRY)

Alchemilla plicata (trubbdaggkåpa) - S om lasarettet i slänt vid järnvägsbron (HRY 1987).

Allium vineale (sandlök) - Allhelgona k:a vid klockstapeln i sydexponerad bergbacke (HRY 1995, S)

Att tassa in i obekanta människors trädgårdar för att leta växter kan vara ett vådligt företag vilket författaren bittert fick erfara under sin Nyköpingsinventering. Teckning: Bengt Nicolson.

- Alnus incana* (gråal) - Östra Ringleden i di-
keskant - förvildad. (PEL) ff 1887.
- Amsinckia lycopsoides* (gullört) - Strax S om
S:t Anna kyrkogård i nyanlagd gräsmatta
(HRY 1993, S), Bryngelstorp i grässlant
(PEL 1994, S).
- Anemone ranunculoides* (gulsippa) - Resi-
densparken, naturaliserad i gräsmatta
(HRY)
- Apera spica-venti* (åkerkösa) - åkrar kring
Idbäcken och Högbrunn (HEW, HRY
1995, S), Repslagargatan på öppen jord i
gaturefug (HRY) ff 1908.
- Asperugo procumbens* (paddfot) - S:t Anna
kyrkogård på avfallsplats (HRY 1995, S)
ff 1891.
- Berteroa incana* (sandvita) - Östra Skolan,
tämligen rikligt på grusig ruderatmark
(HRY 1995, S) ff 1884 (litteraturuppg.)
- Bromus tectorum* (taklosta) - TGOJ-stn. i
bangruset (HRY 1995, S) ff 1884.
- Cardamine hirsuta* (bergbräsma) - Ogräs-
form. Musikskolan i rabatt (HRY 1989,
herb).
- Cephalaria gigantea* (jättevädd) - Högbrunn
vid trafikkarusellen på gräsbevuxen ruderat-
mark, ett 20-tal sterila rosetter (HRY
1993, S).
- Cerastium glomeratum* (knipparv) - Klock-
berget, tillf, på barkmull i Spiraea-plan-
tering (HRY 1979, S); Väster om Västra
Trädgårdsgatan på öppen jord, rivnings-
tomt (HRY 1995, S); Trillingsberg på
naken jord i vägskärning (HRY 1995, S).
- Chaenorrhinum minus* (småsporre) - allmän
vid järnvägen och enstaka på grusig mark
inne i staden (HRY, SOJ) ff 1884.
- Chenopodium glaucum* (blåmålla) - Hamnen
i rabatt (PEL) ff 1889.
- Chenopodium hybridum* (lönnmålla) - Ny-
köpingshus på ogräsmark (HRY 1994);
Repslagargatan i plantering 1993 - 95
(HRY 1995, S); Stockholmsvägen vid Öst-
ra Skolan (HRY 1986); Residensparken
(HRY 1986) ff 1882.
- Cichorium intybus* (cikoria) - Brandkärr
(GKA) ff 1903.
- Conium maculatum* (odört)-Nyköpingshus
(187).

- Consolida regalis* (riddarsporre) - Vid REMA nära avtagsväg till Arno på öppen lerjord (HRY 1995, S).
- Conyza canadensis* (kanadabinka) - allm. i staden (GKA, PEL, SOJ, HRY).
- Corydalis nobilis* (sibirisk nunneört) - Culturum nära kyrkan (HRY 1984).
- Corydalis solida* (stor nunneört) - Nicolai prästgård, mot ån i fet gräsmark, rikligt (HRY).
- Crepis setosa* (borstfibbla) - Ca 300 m S Lasarettet i gräsbevuxen väggkant (HRY 1987, S) ff 1921.
- Cymbalaria muralis* (murreva) - Korsningen Repslagargatan - Fruängsgatan i gräsmatta (HRY 1995, S); Allhelgona k:a (HRY 1995).
- Descurainia sophia* (stillfrö) - allm. i staden (GKA, SOJ, PEL, HRY).
- Dipsacus strigosus* (hårig kardvädd) - Östra Skolan, Strax S Kråkberget; V sidan av Klockberget; Fors industrier; Storhusqvarn (samtliga HRY 1995, S), särskilt riklig i forsdimmorna vid Storhusqvarn! ff 1903.
- Epilobium lamyi* (grådunört) - Dike vid Idbäckens industriområde (HRY 1995, S) ff 1914.
- Euphorbia esula* ssp *esula* (vargtörel) - Nära Sunlight i Högbrunn (SOJ) ff 1912.
- Euphorbia peplus* (rävtörel) - tämligen allmän i staden (GKA, HRY, SOJ)
- Festuca arundinacea* (rörsvingel) - Mellan bron och järnvägsgatan (HRY 1995).
- Fritillaria meleagris* (kungsängslilja) - Östra Kyrkogatan (GKA); Residensparken (HRY 1980-95) ff 1869.
- Galinsoga ciliata* (hårgängel) - Kvarngatan nära Amadeus, tillf. (HRY 1986).
- Geranium macrorrhizum* (flocknäva) - Vid Elverket, Storhusqvarn, förvildad o tillf. (HRY 1978).
- Geranium molle* (mjuknäva) - Lasarettet (SOJ).
- Hieracium scandicum* (rödfibbla) - Klockberget (HRY 1986).
- Holcus mollis* (lentätel) - Rosenkälla (HRY) ff 1963.
- Hordeum murinum* (vildkorn) - Nära teatern (HEW 1992, S).
- Hypochoeris radicata* (rotfibbla) - Lasarettet (HRY 1987, S); Arnöinfarten vid REMA (HRY 1995, S).
- Impatiens glandulifera* (jättebalsamin) - flerstädes vid ån (HRY).
- Lactuca serriola* (taggsallat) - tämligen allmän i staden (HRY) ff 1908.
- Lepidium densiflorum* (bankrassing) - Vid Nordiska kompaniets lokaler (HRY 1986).
- Lepidium ruderae* (gatkrassing) - Hamnen, rikligt (HRY 1995); Brandholmen på gamla tippen (HRY 1992).
- Linaria repens* (strimsporre) - allmän vid järnvägen (HRY, SOJ).
- Linaria repens x vulgaris* (mellansporre) - Centralstn. i bangruset (HRY 1995, S).
- Lobelia erinus* (kaplobelia) - Östra Kyrkogatan 23 i gatukant (HRY 1995, S).
- Lunaria rediviva* (månviol) - 50 m N Klockberget i gräsmatta, spridd (HRY 1988, herb).
- Malva sylvestris* (rödmalva) - Västra Trädgårdsgatan på rivningstomt (HRY 1995, S), nedliggande ogräsform.
- Melilotus alba* (vit sötväppling) - flerst. t ex vid hamnen (HRY, PEL) ff 1886.
- Oenothera rubricaulis* (pricknattljus) - Järnvägsstation (HRY 1995, S).
- Ornithogalum nutans* (aftonstjärnor) - Klockberget (HRY 1990).
- Ornithogalum umbellatum* (morgonstjärnor) - Lasarettet (HRY 1990)
- Oxalis fontana* (klöveroxalis) - Tämligen allmän i staden, varierar kraftigt år från år (HEW, GKA, PEL, SOJ, HRY).
- Petasites hybridus* (pestskräp) - Fors industrier (HRY 1995); Vid Culturum nära kyrkan (HRY 1984), nu utgången.
- Potamogeton filiformis* (trådnate) - riklig i slottedammen, sötvattenlokal (HRY 1995, S).
- Prunus insititia x spinosa* (terson) - Nära Tessinskolan i bryn (HRY 1993, herb).
- Scilla hispanica* (spansk klockhyacint) - Lasarettet i skogsbacke (HRY 1987, herb).

- Scleranthus perennis* (vitknavel) - flerstädes på bergklackarna i öster (HRY, GKA) ff 1903.
- Sisymbrium altissimum* (hamnsenap) - Nära landstinget i nyanlagd gräsmatta (HRY 1993, S) ff 1903.
- Taraxacum spp.* - Antalet funna arter är 46. En stor andel av dessa är sällsynta!
- T. acrolobum* Dt. - Vårdskolan vid husvägg (HRY 1990, S). Funnen på tre lokaler i Sdm.
- T. borgvallii* Dt. - allmän i staden, i övriga Sörmland rätt sällsynt (HRY).
- T. inarmatum* M. P. Chr. - Nyköpingshus (HRY 1983, S). Enda kända fyndet i Sverige.
- T. linguatum* Dt. - Repslagargatan vid Försäkringskassan (HRY 1993, S). Enda kända fyndet från Sdm.
- T. lucescens* >Dt. - Vårdskolan vid husvägg (HRY 1990, S). Funnen på tre lokaler i Sdm.
- T. "obnubilum"* ined. - En ännu obeskriven art, insamlad av Dahlstedt på Gotland och funnen i Finland. Två sörmländska fynd under 1980-talet, dels i Gnesta, dels i Nyköping ca 300 m OSO Nicolai k:a (HRY 1983, S).
- T. pannucium* Dt. - Strax N Nicolai k:a i gräsmatta (HRY 1986, S). Enda kända fyndet i Sdm.
- T. vitellinum* Dt. - Funnen vid Vårdskolan, Barnsjukhuset samt N om Klock-berget (samtliga HRY 1990, S). Dessa lokaler är de enda kända från Sdm.
- T. scanicum* Dt. (sekt. Erythrosperma) - Residensparken utanför Länsstyrelsen (HRY 1989, S). Enda kända fyndet i Sdm.
- Thymus pulegioides* (stortimjan) - Gräsmatta N om Sörmlands Museum, rikligt (HRY 1995, S) ff 1880.
- Trifolium campestre* (jordklöver) - Lasarettet vid värmecentralen (SOJ) ff 1851.
- Veronica filiformis* (trådveronika) - Mellan Culturum och Norra Stadsbron (HRY 1995, S); Vid busshållplatsen på Allhelgonavägen (PEL).
- Veronica hederifolia* ssp *lucorum* (skuggveronika) - Tämligen allmän längs Nyköpingsån (HRY)
- Veronica longifolia* (strandveronika) - Fors industrier, förvildad i gräsmatta (HRY 1995, S); Tingshuset (HRY 1995); Industrigatan (HRY 1995).
- Veronica opaca* (luddveronika) - 260 m OSO Nicolai k:a 1983-89, därefter ej sedd (HRY 1983, S).
- Vicia angustifolia* (sommarricker) - Järnvägen på lastkajen (SOJ); Lasarettet i vägslänt, 3 ex (HRY 1987).

Uppgiftslämnare & förkortningar: GKA - Gun Karlström, herb - författarens herbarium, HEW - Hans-Erik Wanntorp, HRY - Hans Rydberg, I 87 - Inventeringslägret 1987, PEL - Pia Eldenäs, S - herbariet vid Naturhistoriska riksmuseet i Stockholm, SOJ - Sven-Olof Jansson.

Litteratur:

- Arnell, H.W. 1917: Fanerogamfloran i Nyköpingstrakten. *Bot. Notiser* 1917: 97-110
- Blom, C. 1916: Växtgeografiska anteckningar till Nyköpingstrakten fanerogamflora. *Bot. Notiser* 1916: 1-23
- Brundin, O. 1952: Natur i Nyköpingstrakten. *Natur i Södermanland* p. 322-330
- Julin, E. 1964: Äreminne över en soptipp. *Nyköpings Biologiska Förenings Tidskrift* Okt. 1964.
- Lustig, H. 1974: Vegetationen på några östsvenska torrbackar. *Fauna och Flora* 1974.
- Pettersson, B. 1962-1971: Växtförteckning från ett stort antal växtlokaler i Nyköpingstrakten, totalt ca 50 områden. Stencilsamling. Opubl.
- Samzelius, H. 1884: Några för Södermanland intressanta växtfynd. *Bot. Notiser* 1888.